

Rodolfo de Mattei, *IL PENSIERO POLITICO ITALIANO NELL'ETÀ DELLA CONTRORIFORMA*, Milano/Napoli 1982. (p. 255)

U nizu publikacija izdavačkog poduzeća Ricciardi, s područja djela iz kulturne i književne povijesti, prvi svezak autora R. De Mattei, *Talijanska politička misao razdoblja protureformacije* sabire materiju političke literature, i to pretežno talijanske, ali i nezaobilaznih pisaca izvan Italije, a značajnih za pravno-političku misao naznačenoga razdoblja.

Politička misao ovog perioda u svojim karakterističnim naporima i manifestacijama, različitim književnim rodovima, od satire i polemike do utopije, u Italiji je, za razliku od Francuske, Engleske ili španjolske, obilježena, prema uvodnoj napomeni autorovoj, odsustvom naučne sistematizacije. U bogatoj produkciji djela historijsko-pravno-filozofsko-vjerskog sadržaja, autor tragom uvjeta talijanskog društveno-kulturnog i naučnog života, historijskog života zemalja, političkih borbi i sistema institucija društvenih odnosa XVI i XVII stoljeća, ispituje i analizira fermente političkih doktrina, kontradikcija i vjerskih raspr, i to u sklopu stabla praktičke filozofije, prema antičkoj klasifikaciji nauka. Time će biti određen i sadržajno naznačen predmet knjige same, određena pitanja i sklopovi problema koji čine okosnicu autorova mišljenja.

Ideju i konotaciju političkog, kao manifestacije humanuma, njegovo bitno značenje u okviru novih normi i organizacije društvenog, javnog života, autor prati i bilježi kroz mnoštvo traktata, političkih diskusija, govore i komentare koji su svi u Italiji pretežno rezultat intuicije pisaca, svojevrsne pomame za političkim disciplinama, više negoli svjesnog napora za naučnom sistematizacijom. Autorovim riječima, »talijanski politički doktrinarizam, međutim, nije bio od većega doprinosa evropskom mišljenju«, usprkos značenju što su ga imala i odigrala dva dioskura renesansne političke misli, Macchiavelli i Guicciardini. Linija velikog tematiziranja povijesti, otvaranje postulata historijskog prava kao osnove filozofije prava, značenje suvereniteta kao osnova pravne nauke, otpočeti u stoljeću humanizma i renesanse, dobila je svoje ideologe sa stoljećem J. Bodina. Uočavanje značenja povijesti i povijesnog kao mijene i istovremeno konstante, u Macchiavelijevu aktivizmu kao pravilu političkoga života i Bodinovu apsolutizmu, kao i cjelokupnom antimakijavelizmu XVII i XVIII stoljeća, značila je u osnovi potpuno oslobađanje od akademizma i strogih humanističkih pravila. Otpor ekstremističkim tendencijama XVII st., historijska zbivanja pokreta hugenota, anabaptista i »političara«, heretičkih sekti, širenje ideja Bodina i Th.

Morusa, doprinijeli su nedostatku monarhističkih ideja i širenju onih koncepcija i ideja koje su bile vezane uz konkretne oblike vladavina, svjetovnih ili vjerskih vladara i političnosti društvenoga života. Ta historijsko-ideološka situacija, koja je nastajala s kasnim srednjim vijekom i sve više postajala stvaralačkim stimulansom, zahtijevala je produbljene, široke analize, i ove su se doista i kretale dvosmjerno: s jedne strane okrenute klasicima, učiteljima prava (tu su prvenstveno Platon i Aristotel), a s druge, grčkim i rimskim piscima, uza sve svjesnije isticanje prioriteta aktivnog života nad kontemplativnim. Otuda i pojačan interes za problematiziranjem odnosa crkva — država, oblike vladavina, ulogu i moć nacija i slične probleme. U jeku doktrinarnih borbi (koncil u Trentu), napora za pomirenjem religioznih i političkih aspiracija, jačaju i diskusije aristotelovski obilježene (rasprave oko etičkih distinkcija), oko konkretnih, a ne više idealnih država. U tom kontekstu, čitavo jedno poglavlje knjige posvećeno je značajnom odnosu politike i razboritosti, savršenstva i sreće, kao temeljnih pojmova političke literature a u kojima, usput rečeno, autor vidi nagovještaje budućeg racionalizma.

Vrednujući doprinose i rezultate niza traktata XVI i XVII stoljeća, s temom biti i zadaće politike i političkog fenomena u cijelosti, njegova predmeta i cilja, autorova opsežna studija pokazuje kako se studij društvenog fenomena (primjerice, uzroci napredovanja ili umiranja država i sl.), utjecaja sreće ili okolnosti u ljudskim djelima, značenje ekonomije, demografskog ili klimatskog elementa u životu države, javlja u piscima tog razdoblja kao funkcija eksperimenta, a politika se u cjelini shvaća kao tradicijom naslijeđeni korpus etike, univerzalnih normi. Jednako, politički rječnik XVI i XVII st. oscilirat će od pojmova teorijskog do društvenog (mudrost-razboritost), a primat će nositi praktičke vrline. U mnoštvu učestalih traktata o građanskom životu i raznim oblicima vlasti, u autorovoj studiji javljaju se i imena naše kulturne povijesti i filozofije, primjerice sistematičara historiografskog djela, Fr. Petrića («... posebno instruktivne, detaljne, misaone analize Fr. Patriziusa s Cresa, ne samo o sadržaju, dostojanstvu i koristi povijesti — koja se razlikuje od naučne spoznaje (filozofija) svojom specifičnom tekovinom iskustva — nego i o karakteru i predostrožnosti pravog povjesničara, kako se odnosi prema onom što je vidio ili čuo», p. 91) i njegovih *Dijaloga o povijesti*, koji se javljaju već u Bodinovoj zbirci tekstova o povijesti, 1579. g. u Baselu, uz autore, kao što su Pontanus, Balduinus, Viperanus, Robortello i dr. Od izoliranih epizoda historiografije do pojave pravih historiografskih djela, autor proučava doprinose pisaca i značenje što ga je imao kult historije, između ostalog, i za samu filozofsku istinu.

Dominantne teme talijanske političke misli javljaju se posredstvom ideja Aristotelove politike, modela političke doktrine, njezina postupnoga asimiliranja i primjenjivanja na nove uvjete društvenoga života, a vezane su uz nicanje i bujanje talijanskih gradova-komuna i, s time u vezi, jačanjem svijesti o činjenicama, političkim problemima i njihovoj historijskoj dimenziji.

Aktualnost fundamentalnih pojmova grčke političke teorije u historijskoj situaciji, političkim interesima i polemikama erudita razdoblja protureformacije, posebno kult aristotelizma i platonizma, obogatili su talijansku političku misao i dali joj specifično obilježje originalnosti. Pristajanjem uz Platona, odnosno Aristotela, aktualizirani su politički problemi ili s tendencijom polemiziranja s ovim misliocima, ili pomirenja, te ovi postaju *forma mentis* samih političara. U politici, jednako kao i u filozofiji i znanosti, svaki od njih ima vlastite sljedbenike, branitelje, kao i kritičare.

U intelektualnim biografijama političkih pisaca XVI i XVII st. platonizam, kao i aristotelizam javljaju se u najrazličitijim varijantama, motivima i s najrazličitijim ciljevima. Obrazlažući na nizu primjera trijumf aristotelizma, odnosno obrane Platona, autor, između ostalog, posvećuje dosta pažnje onima koji teže pomirenju oba mislioca, pa na stranicama njegova djela nalazimo i ime dubrovačkog mislioca N. Vita di Gozze i njegove teze o afinitetima i sličnostima između dva grčka filozofa. Ne ulazeći dublje u vrednovanje i ocjenu, kao i kvalitet same Gučetićeve obrane i interpretacije platoničkih tekstova, autor je objašnjava apriornom sklonošću i njegovom erudicijom (uz Gučetića autor obrazlaže i stavove Cavalcantija i teologa Javellija), koji, premda u epohi aristotelizma, kao ozbiljni učenjaci ne izdaju Platona; s druge strane stoje oni koji kroz obranu Platona iskazuju, prema autorovu mišljenju, vlastiti filozofski stav, kao primjerice Petrić ili Campanella. Prema autorovu zaključku, Platon će ostati »božanski učitelj« generacija erudita, ali će pravi učitelj novih generacija biti Aristotel.

Izuzetno mjesto autor daje recepciji Bodinove teorije suvereniteta, analizirajući na nizu primjera, kako se u talijanskih pisaca reflektirala misao jednog od najznačajnijeg teoretičara države XVI stoljeća. Uz imena G. B. Pigne, P. Paruta, A. Anguissole, G. Frachette, F. Albergatija, L. Settale, autor spominje i Dubrovčanina N. Gučetića. Obradena je problematika apsolutne moći vladara, odnos politike i filozofije, sfere privatnoga prava i jurista, crkve i države, izbora suverena, te naposljetku međuzavisnost prava i politike.

Jedno od poglavlja obrađuje problematiku političke terminologije, njene polivalentnosti i slučajeve proizvoljne nomen-

klature, odjeke grčko-rimske tradicije u terminološkim distinkcijama i sadržajima fundamentalnog političkog vokabulara, zadržavajući se na etimološkim kuriozima (termini kao dux, princeps, rex, urbs, država, republika, poganin, sloboda i niz drugih), što je sve dragocjen prilog tematici o kojoj knjiga raspravlja. Posebno se analizira fenomen moći pape i mita sveopće monarhije (kako crkvene tako i laičke), o njegovim pristalicama i protivnicima (Torquemada, Molina, Suares) u cijelosti, te putu do evropskog kozmopolitizma XVIII stoljeća.

LJERKA ŠIFLER-PREMEC

Walter Ullmann, *RADICI DEL RINASCIMENTO*, Laterza 1980, (prijevod s engleskoga), (p. 276)

Vrstan poznavalac medijevistike i razdoblja renesanse, autor djela *The Future of Medieval History* (1973), *The individual and Society in the Middle Ages* (1966), *The Carolingian Renaissance* (1969), *Principles of Government and Politics in the Middle Ages* (1978⁴), Walter Ullmann se svojim djelom *Medieval Foundations of Renaissance Humanism* (1977) pridružuje djelima historičara kao što su Mandonnet, Grabmann, Gilson i Wulf koji u misli srednjega vijeka vide ishodište za razumijevanje moderne misli. Svojim novim radom Ullmann još dublje ulazi u centralni problem ranijih svojih proučavanja i dugih istraživanja historijskog kontinuiteta i adekvatnog razumijevanja pojma renesanse i njene intelektualne povijesti. U konfrontaciji s njegovim ishodištem, srednjovjekovljem, Ullmann se svojom historijskom metodom suprostavlja romantičkim interpretacijama i jednostranim koncepcijama o renesansi kao zlatnom dobu i idealnom razdoblju, radikalno novom spram razdoblja koja su ovom prethodila.

Razrađujući nekoliko bitnih aspekata renesansnog mišljenja i prateći mu tokove u različitim sredinama i historijskim okvirima, historijski rekonstruirajući filozofske, vjerske i političke struje u globalnoj evoluciji misli od IV do XVI stoljeća, autor postupno razvija svoju tezu. Ova bi se dala sažeti u njegovoj interpretaciji renesansnog humanizma kao kompletna procesa koji je na historijskom planu otpočeo s karolinškom renesansom. Kao historiograf srednjeg vijeka, Ullmann razli-